

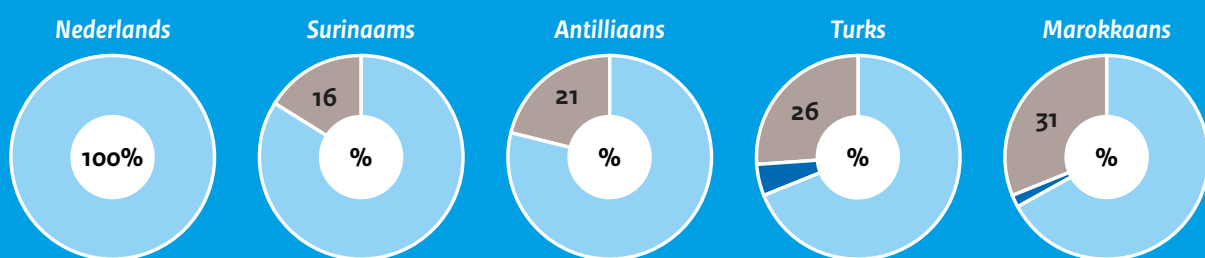
Centraal Planbureau

Inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond

Grote inkomensverschillen tussen personen met en zonder migratieachtergrond

inkomensverschil tussen 30-40 jarigen met en zonder migratieachtergrond (zonder/Nederlandse achtergrond = 100%)

- inkomensverschil
- inkomen 2003
- verbetering 2017 t.o.v. 2003

Verschillen in inkomen blijven over generaties bestaan.

Kinderen met een migratieachtergrond hebben bij hetzelfde inkomen van de ouders gemiddeld een lager inkomen dan kinderen zonder migratieachtergrond.

Het verkleinen van inkomensverschillen is belangrijk voor een gelijkwaardige samenleving en het benutten van het arbeidspotentieel.

Kansrijk beleid om de verschillen te verkleinen richt zich op onderwijs en de arbeidsmarkt.

Nederlanders met een migratieachtergrond participeren minder op de arbeidsmarkt en verdienen — ook bij dezelfde opleiding — een lager uurloon.

CPB Policy Brief
Egbert Jongen, Jonneke Bolhaar,
Roel van Elk, Patrick Koot en
Daniël van Vuuren

juni 2019

Samenvatting

Inkomensverschillen naar migratieachtergrond blijven over generaties bestaan. Een kind met ouders met een Marokkaanse migratieachtergrond in de laagste inkomensklasse bereikt gemiddeld de 28^e trede in de inkomensverdeling, terwijl een kind zonder migratieachtergrond met ouders uit dezelfde inkomensklasse gemiddeld 13 treden hoger komt (op een schaal van 1 tot 100, waarbij 1 de laagste inkomensstrede is en 100 de hoogste). Ook als de ouders een hoger inkomen hebben, heeft een kind met ouders met een Marokkaanse migratieachtergrond later gemiddeld een lager inkomen dan een kind zonder migratieachtergrond. Ook kinderen met een Turkse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben bij hetzelfde inkomen van de ouders gemiddeld een lager inkomen dan kinderen zonder migratieachtergrond.

Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben ongeveer een kwart minder te besteden dan andere Nederlanders. De afgelopen vijftien jaar is daar niet veel in veranderd. Het arbeidsinkomen is bepalend voor deze achterstand. Het aandeel personen met betaald werk is ruim 10 tot 20%-punt lager bij mannen met een migratieachtergrond (in Turkije, Marokko, Suriname of de Antillen) dan zonder migratieachtergrond. Bij vrouwen bedraagt de achterstand zelfs 15 tot 35%-punt. Bovendien is het uurloon van zowel mannen als vrouwen met een migratieachtergrond gemiddeld aanzienlijk lager, variërend van 4% lager voor mannen en vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond tot 29% lager voor vrouwen met een Turkse migratieachtergrond.

Het opleidingsniveau verklaart veel van de inkomensverschillen, maar zeker niet alles. Het aandeel hoger opgeleiden onder personen met een migratieachtergrond stijgt, maar hetzelfde geldt voor personen zonder migratieachtergrond. Vooral nog wordt het *verschil* in opleidingsniveau tussen personen met en zonder migratieachtergrond niet kleiner. Het verschil in arbeidsinkomen als gevolg van een verschil in opleidingsniveau blijft daarmee bestaan. Naast opleidingsniveau zijn er andere factoren van belang voor de inkomensverschillen, zoals studiekeuze, sociale netwerken, het type baan, culturele verschillen, verschillen in beheersing van de Nederlandse taal en discriminatie op de arbeidsmarkt.

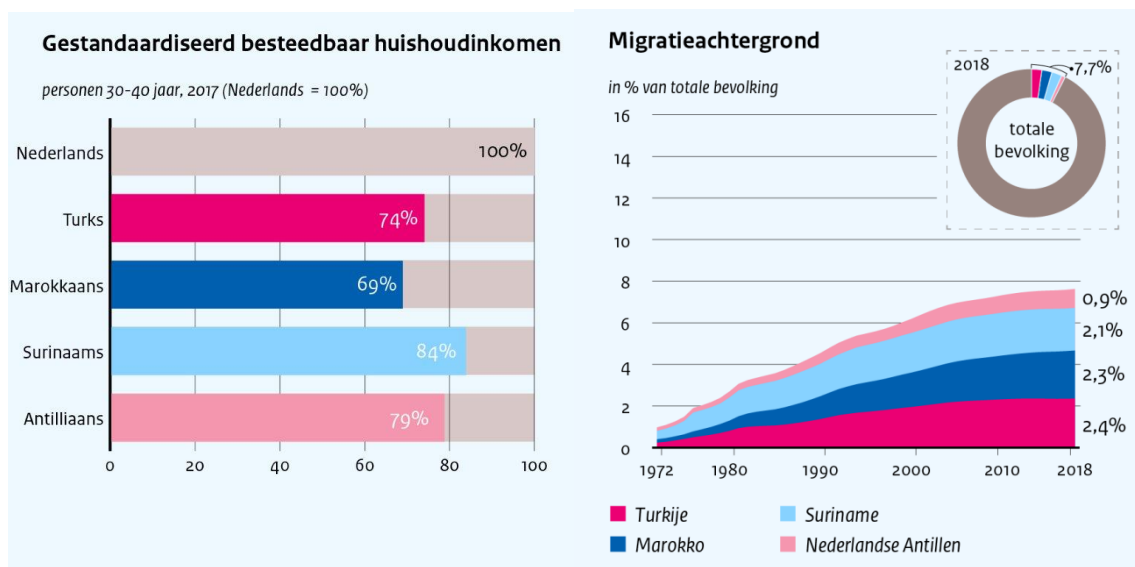
Kansrijk beleid om de inkomensverschillen naar migratieachtergrond terug te dringen richt zich op zowel onderwijs als de arbeidsmarkt. Uit internationaal onderzoek blijkt dat meer (gerichte) vroeg- en voorschoolse educatie, minder voortijdig schoolverlaten en het wegnemen van obstakels voor 'stapelen' uiteindelijk kunnen leiden tot betere arbeidsmarkttuitkomsten voor personen met een migratieachtergrond. Personen met een migratieachtergrond zijn daarnaast geholpen met betere informatie over de arbeidsmarktperspectieven van studierichtingen, ondersteuning bij het vinden van stages, een kleiner verschil tussen flexibele en vaste contracten op de arbeidsmarkt en het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt.

1 Inleiding

Ondanks de relatief lage inkomensongelijkheid in Nederland¹ zijn er belangrijke inkomensverschillen tussen personen met en zonder migratieachtergrond. Personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben gemiddeld ongeveer een kwart minder te besteden dan personen zonder migratieachtergrond (figuur 1). Deze ongelijkheid wordt pregnanter naarmate het aandeel personen met een migratieachtergrond in de bevolking stijgt. Indien hier ongelijke kansen aan ten grondslag liggen, impliceert dat bovendien onbenut potentieel voor de Nederlandse economie. Het beperken van ongelijkheid naar migratieachtergrond is dan ook een belangrijke uitdaging voor beleid, zowel vanuit het oogpunt van gelijke kansen als vanuit het oogpunt van een doelmatige inzet van het arbeidspotentieel.²

Omdat personen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond al langer in Nederland zijn, kunnen we voor hen ook de ontwikkeling in de inkomensverschillen in beeld brengen. 1 op de 13 Nederlanders behoort tot een van deze grotere migrantengroepen (figuur 1). Worden de inkomensverschillen voor deze groepen kleiner over de tijd en over generaties, en wat zijn de achterliggende factoren? Voor deze groepen kunnen we dit onderzoeken. Nieuwe migrantengroepen, zoals uit Oost-Europa (o.a. Bulgarije, Polen en Roemenië) en vluchtelingengroepen (o.a. uit Syrië), behandelen we in deze Policy Brief niet, deze groepen zijn nog relatief klein in omvang en ook nog maar relatief kort in Nederland.³ De lessen uit deze Policy Brief kunnen niettemin ook nuttig zijn voor de nieuwe migrantengroepen.⁴

Figuur 1 Belangrijke inkomensverschillen naar migratieachtergrond; het belang van personen met een migratieachtergrond neemt toe over de tijd

Noot: *Figuur links*: Eigen berekeningen op basis van de integrale inkomensbestanden op de remote access van het CBS. Het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen is het inkomen van alle leden in het huishouden na aftrek van belastingen en premies en met bijtelling van toeslagen, gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.⁵ *Figuur rechts*: Gegevens uit Statline van het CBS. De cijfers voor de Nederlandse Antillen zijn inclusief Aruba. Het betreft de som van het aandeel personen met een 1^e of 2^e generatie migratieachtergrond. De 2^e generatie bestaat uit personen van wie minimaal een van de ouders in het buitenland is geboren.

¹ Zie CPB (2019).

² Zie ook OESO (2017), Koolmees (2018a) en Europese Commissie (2019).

³ Koot e.a. (2019) presenteren o.a. inkomensverschillen voor deze groepen ten opzichte van personen zonder migratieachtergrond.

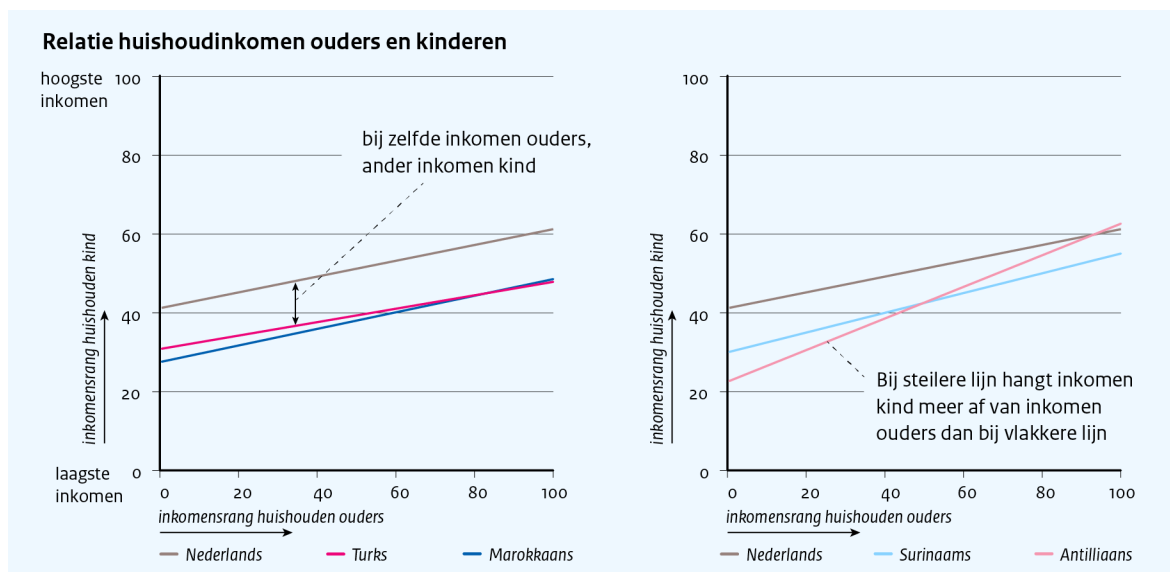
⁴ Daarbij zal iedere specifieke groep wel zijn eigen specifieke aandachtspunten hebben (o.a. taal, cultuur, migratiemotief).

⁵ Niet-gestandaardiseerd zijn de inkomensverschillen voor personen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond wat kleiner, en voor personen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond wat groter, dan in figuur 1 (zie Koot e.a., 2019).

2 Inkomensverschillen blijven over generaties bestaan

Bij hetzelfde inkomen van de ouders bereiken kinderen met een migratieachtergrond gemiddeld een lagere inkomenspositie dan kinderen zonder migratieachtergrond. De relatie tussen het inkomen van kinderen en dat van hun ouders is bepalend voor de mate waarin inkomensverschillen blijvend van aard zijn. Op de lange termijn verdwijnen inkomensverschillen als kinderen met een verschillende migratieachtergrond, gegeven een gelijke inkomenspositie van hun ouders, gemiddeld genomen dezelfde inkomenspositie bereiken.⁶ We zien echter dat kinderen met een migratieachtergrond bij hetzelfde inkomen van de ouders gemiddeld een lagere inkomenspositie bereiken (figuur 2).⁷ Zo bereikt een kind met een Marokkaanse migratieachtergrond en met ouders in het laagste inkomenspercentiel gemiddeld het 28^e percentiel van de inkomensverdeling, terwijl een kind zonder migratieachtergrond met ouders in hetzelfde inkomenspercentiel gemiddeld het 41^e percentiel bereikt. Dit verschil van 13 procentielen is ongeveer hetzelfde over de hele ouderlijke inkomensverdeling. Dat betekent dat ook bij een hoger inkomen van de ouders kinderen met een Marokkaanse migratieachtergrond een lager inkomen hebben dan kinderen zonder migratieachtergrond.

Figuur 2 Relatie huishoudinkomensrang ouders in 2003 en hun kinderen in 2016

Noot: Eigen berekeningen op basis van de integrale inkomensbestanden op de remote access van het CBS. De figuur toont de relatie tussen de inkomenspositie van de ouders in 2003 (horizontale as) en de gemiddelde inkomenspositie van kinderen in 2016 (verticale as). De inkomensposities zijn weergegeven als een procentuele ordening, waarbij '0' de laagste inkomensklasse weergeeft en '100' de hoogste inkomensklasse. Het inkomen dat hier wordt gehanteerd, is het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen. Dit is het inkomen van alle leden in het huishouden na aftrek van belastingen en premies en met bijtelling van toeslagen. Het inkomen is daarbij gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden.⁸ De analyse is gedaan op kinderen geboren in de periode 1983 – 1988. Zij zijn dus 28 – 33 jaar in 2016.

⁶ Volgens intergenerationale modellen van inkomensongelijkheid zouden inkomensverschillen op de lange termijn moeten verdwijnen als verschillende migrantengroepen dezelfde inkomensverdeling hebben conditioneel op het inkomen van de ouders (Becker en Thomas, 1979). De gemiddelde inkomenspositie van elk van die groepen convergeert dan naar hetzelfde niveau (zie ook Chetty e.a., 2018). Het kan wel een aantal generaties duren voordat deze situatie wordt bereikt.

⁷ De figuur heeft betrekking op de gemiddelde inkomenspositie van de kinderen. Sommige kinderen met een migratieachtergrond en een lage inkomenspositie van de ouders klimmen toch hoger op, en sommige kinderen met een Nederlandse achtergrond en een hoge inkomenspositie komen toch onderin de inkomensverdeling uit, zie de transitie-matrix in Van Elk e.a. (2019).

⁸ Een analyse van niet-gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen geeft vergelijkbare resultaten. Er is weinig verschil tussen mannen en vrouwen in het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen; we presenteren daarom cijfers voor het totaal. Zie voor verdere details en toelichting van de gehanteerde methode Van Elk e.a. (2019).

Voor kinderen met een Turkse migratieachtergrond zien we hetzelfde beeld als voor kinderen met een Marokkaanse migratieachtergrond. Kinderen met een Antilliaanse of Surinaamse migratieachtergrond eindigen gemiddeld respectievelijk 18 en 10 percentielen lager dan kinderen zonder migratieachtergrond, bij een inkomen van de ouders in het onderste percentiel. Bij Antillianen zien we wel dat deze inkomensverschillen beduidend kleiner worden bij een hoger inkomen van de ouders en zelfs nagenoeg verdwijnen bij de hoogste ouderlijke inkomensniveaus.⁹

De verschillen in de inkomenspositie van huishoudens naar migratieachtergrond komen vooral door verschillen tussen het persoonlijk inkomen van mannen; tussen vrouwen zijn deze verschillen in persoonlijk inkomen veel kleiner. Gegeven het inkomen van de ouders, bereiken vrouwen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond wat betreft hun persoonlijk inkomen¹⁰ een inkomenspositie die slechts een paar percentielen lager ligt dan die van vrouwen zonder migratieachtergrond (figuur 3). Vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond bereiken een vrijwel vergelijkbare inkomenspositie, terwijl vrouwen met een Antilliaanse migratieachtergrond met een hoog ouderlijk inkomen zelfs een hogere inkomenspositie bereiken dan vrouwen zonder migratieachtergrond. Bij mannen zijn de verschillen in persoonlijk inkomen groter. Mannen met een Marokkaanse, Turkse of Surinaamse migratieachtergrond en ouders in het laagste inkomenspercentiel blijven respectievelijk 16, 10 en 13 percentielen achter bij mannen zonder migratieachtergrond. Ook bij hogere ouderlijke inkomensposities blijven substantiële verschillen in persoonlijk inkomen bestaan, met uitzondering van mannen met een Antilliaanse migratieachtergrond. De verschillen in inkomenspositie naar migratieachtergrond op huishoudniveau (figuur 2) komen dus vooral door verschillen in het persoonlijk inkomen bij mannen.¹¹

De inkomensverschillen tussen personen met en zonder migratieachtergrond lijken niet vanzelf te verdwijnen. De getoonde relaties tussen het inkomen van kinderen en het inkomen van hun ouders suggereren dat inkomensverschillen over generaties niet zomaar verdwijnen.¹² Kinderen met een migratieachtergrond bereiken bij een gelijk ouderlijk inkomen immers gemiddeld een lagere inkomenspositie dan kinderen zonder migratieachtergrond. Daarmee zit er persistentie in de inkomensverschillen naar migratieachtergrond over generaties.¹³

⁹ Merk hierbij op dat de ouders van Antilliaanse kinderen doorgaans wel op een lager inkomensniveau zitten dan de ouders van kinderen zonder migratieachtergrond (zie Van Elk e.a., 2019).

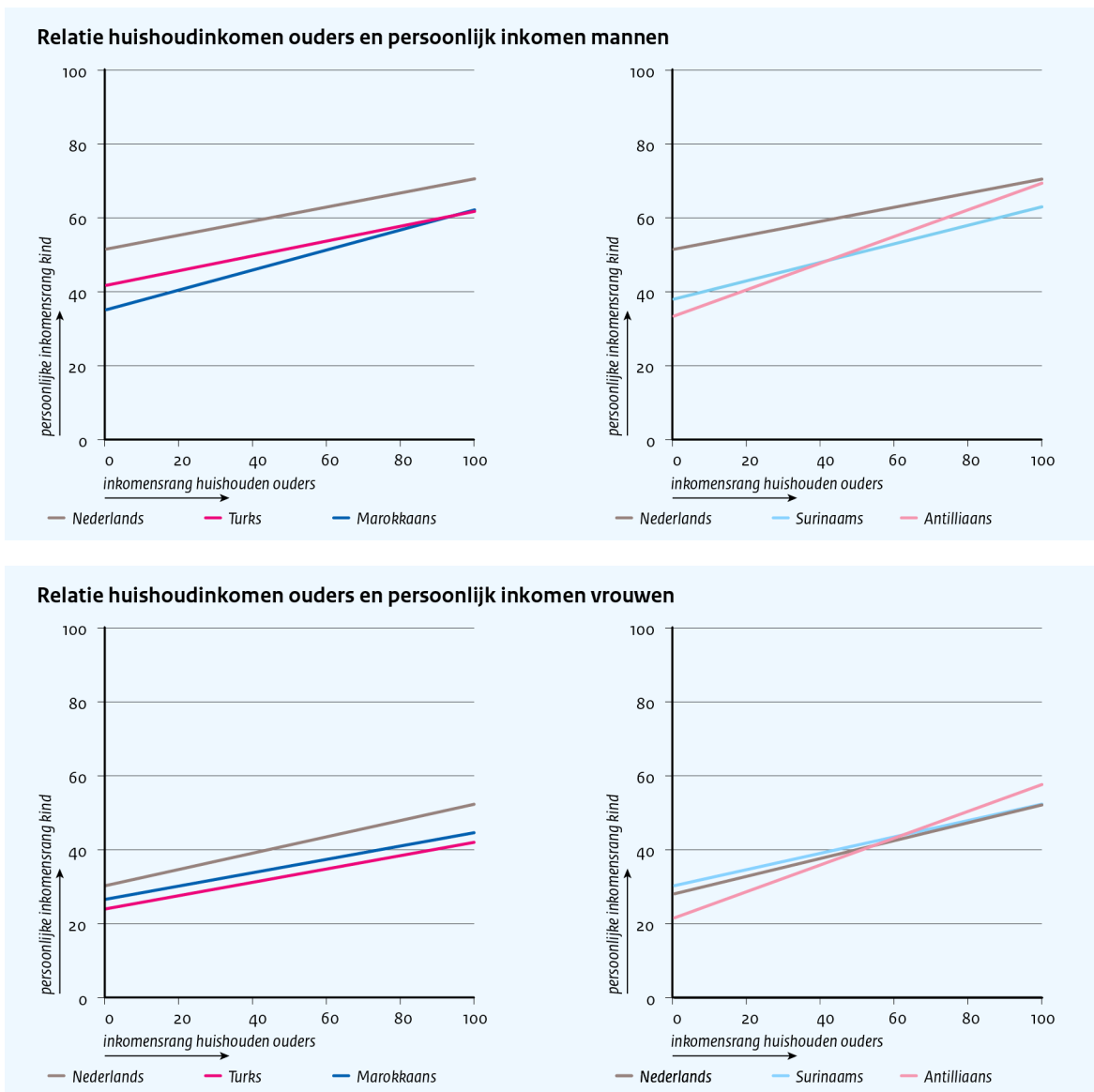
¹⁰ Het persoonlijk inkomen is het totaal van persoonlijk inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale verzekeringen (met uitzondering van kinderbijslag en kindgebonden budget). Premies inkomensverzekeringen (met uitzondering van premies voor volksverzekeringen) zijn hierop in mindering gebracht.

¹¹ Daarbij is ook relevant dat het persoonlijk inkomen van mannen doorgaans hoger is dan dat van vrouwen, en daarmee een groter deel van het huishoudinkomen bepaalt.

¹² Van Elk e.a. (2019) illustreren dit met een langetermijnprojectie op basis van de gevonden relaties tussen het inkomen van kinderen en hun ouders. Onder de aanname dat deze relaties niet veranderen over generaties, volgt hieruit dat ook op lange termijn nog aanzienlijke inkomensverschillen blijven bestaan tussen personen met en zonder migratieachtergrond.

¹³ Dit geldt ook voor het huishoudinkomen voor vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond, omdat zij vaak een partner kiezen met dezelfde migratieachtergrond (endogamie), zie CBS (2018).

Figuur 3 Relatie huishoudinkomensrang ouders in 2003 en persoonlijk-inkomensrang van hun kinderen in 2016

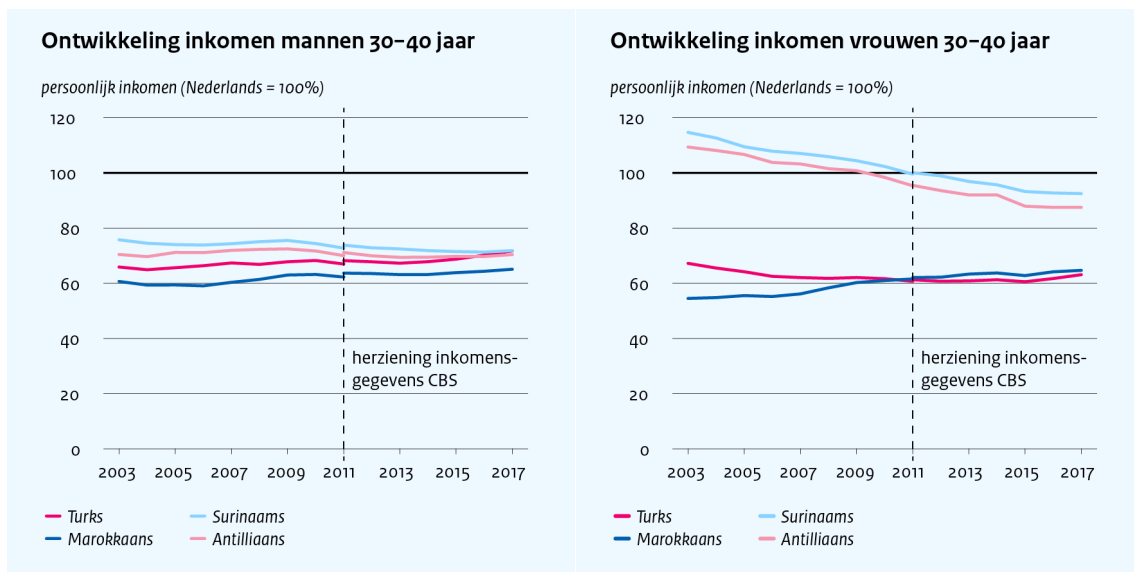

Noot: Eigen berekeningen op basis van de integrale inkomensbestanden op de remote access van het CBS. De lijnen representeren een lineaire regressie van de rang van het *persoonlijk* inkomen van het kind in 2016 op de rang van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen van de ouders in 2003. De rang is steeds gebaseerd op de inkomenspositie in de totale inkomensverdeling voor mannen en vrouwen samen.

3 Arbeidsinkomen bepalend voor inkomensachterstand

Vanaf 2003 is het inkomensverschil tussen mannen met en zonder migratieachtergrond vrij constant.¹⁴ Mannen met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond blijven gemiddeld tussen de 20 en 40% achter in hun persoonlijk inkomen ten opzichte van mannen zonder migratieachtergrond. In de hierna volgende analyses presenteren we inkomensverschillen voor personen 30-40 jaar oud, om te voorkomen dat we personen van verschillende leeftijden vergelijken.¹⁵ De inkomens van mannen met een Surinaamse migratieachtergrond zijn wat afgenomen ten opzichte van mannen zonder migratieachtergrond. Mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond laten juist wat progressie zien in de tijd. Ook mannen met een Turkse migratieachtergrond hebben een deel van hun achterstand ingelopen. Omdat personen met een migratieachtergrond vaak samenwonen met een partner met eenzelfde migratieachtergrond¹⁶ en het inkomen van de man doorgaans de belangrijkste bijdrage is aan het huishoudinkomen, veranderen de verschillen in het huishoudinkomen ook maar weinig over de tijd.¹⁷

Figuur 4 Persoonlijk inkomen mannen en vrouwen 30-40 jaar: 2003-2017 (Nederlands = 100%)

Noot: Eigen berekeningen op basis van de integrale inkomensbestanden op de remote access van het CBS. Het persoonlijk inkomen is het totaal van persoonlijk inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale verzekeringen (met uitzondering van kinderbijslag en kindgebonden budget). Premies inkomensverzekeringen (met uitzondering van premies voor volksverzekeringen) zijn hierop in mindering gebracht. Het CBS heeft in 2011 het bepalen van de inkomensgegevens herzien (CBS, 2017). Dit leidt met name voor mannen met een migratieachtergrond tot een wat hoger persoonlijk inkomen t.o.v. mannen zonder migratieachtergrond. Verder is relevant op te merken dat het persoonlijk inkomen van vrouwen zonder migratieachtergrond een stuk lager is dan dat van mannen zonder migratieachtergrond. Het persoonlijk inkomen van vrouwen zonder migratieachtergrond ligt in 2017 ongeveer een derde lager dan dat van mannen zonder migratieachtergrond.

¹⁴ We presenteren data voor 2003-2017, voor deze periode zijn consistente integrale data beschikbaar. Vooral bij personen met een migratieachtergrond is het belangrijk zoveel mogelijk gebruik te maken van integrale data om zoveel mogelijk observaties mee te kunnen nemen.

¹⁵ Zie Koot e.a. (2019) voor een analyse van de inkomensontwikkeling voor andere leeftijdsgroepen.

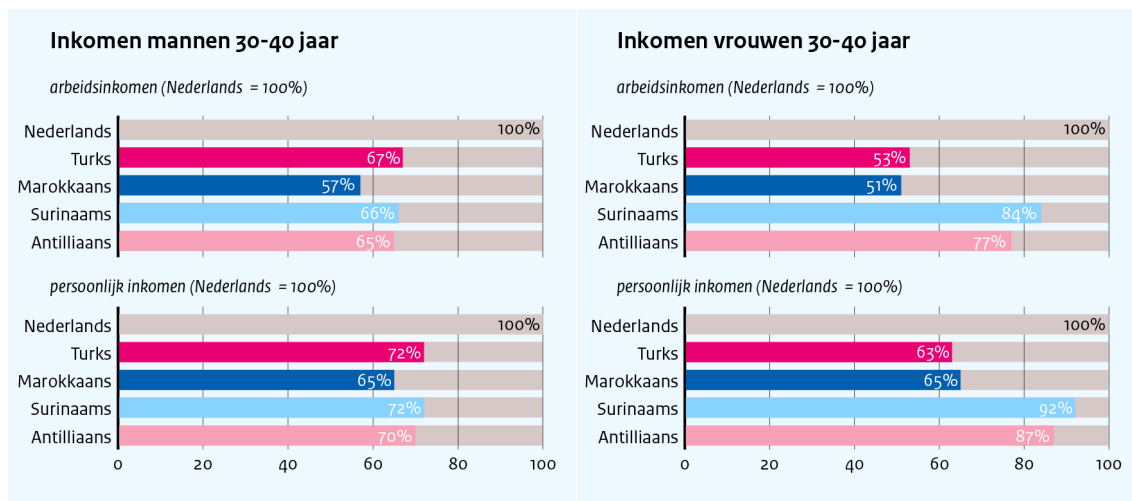
¹⁶ Zie CBS (2018).

¹⁷ Zie Koot e.a. (2019) voor de ontwikkeling in het besteedbaar huishoudinkomen (zowel gestandaardiseerd als niet-gestandaardiseerd).

Aan het begin van de eeuw hadden vrouwen met een Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond nog een hoger inkomen dan vrouwen zonder migratieachtergrond, maar vrouwen zonder migratieachtergrond hebben hen inmiddels ingehaald. Vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond hebben een kleinere inkomensachterstand dan vrouwen met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond (figuur 4). Wel is bij deze groepen sprake van een *relatieve* achteruitgang, aan het begin van deze eeuw lag het inkomen van deze groepen nog hoger dan dat van vrouwen zonder migratieachtergrond. Dat komt vooral doordat het inkomen van Nederlandse vrouwen zonder migratieachtergrond na 2003 sterker is gestegen (door een hogere participatie, zie beneden) dan het inkomen van vrouwen met een Antilliaanse of Surinaamse migratieachtergrond.¹⁸ Het inkomen van vrouwen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond blijft ruim een derde achter bij vrouwen zonder migratieachtergrond. Vrouwen met een Marokkaanse migratieachtergrond hebben daarbij ook relatief wel enige vooruitgang geboekt (het verschil is met ongeveer 10%-punt afgenomen tussen 2003 en 2017). Vrouwen met een migratieachtergrond in Turkije hebben het inkomensverschil juist wat zien oplopen sinds 2003.

De verschillen in arbeidsinkomen zijn bepalend voor de verschillen in persoonlijk inkomen. Vrouwen en mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond verdienen bijna de helft minder dan vrouwen en mannen zonder migratieachtergrond (figuur 5). Vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond doen het wat dat betreft relatief goed, met een inkomen uit arbeid dat een zesde lager ligt dan vrouwen zonder migratieachtergrond. De andere groepen zitten daar tussenin. Voor alle groepen met een migratieachtergrond geldt dat de verschillen in persoonlijk inkomen kleiner zijn dan de verschillen in arbeidsinkomen, door een hoger gebruik van de sociale zekerheid. Het persoonlijk inkomen bestaat uit de som van inkomen uit arbeid, winst en sociale zekerheid. Hierdoor zijn de inkomensverschillen in termen van persoonlijk inkomen kleiner (ten hoogste een derde in 2017) dan de verschillen in arbeidsinkomen.

Figuur 5 Verschillen in arbeidsinkomen spelen een grote rol in de verschillen in persoonlijk inkomen

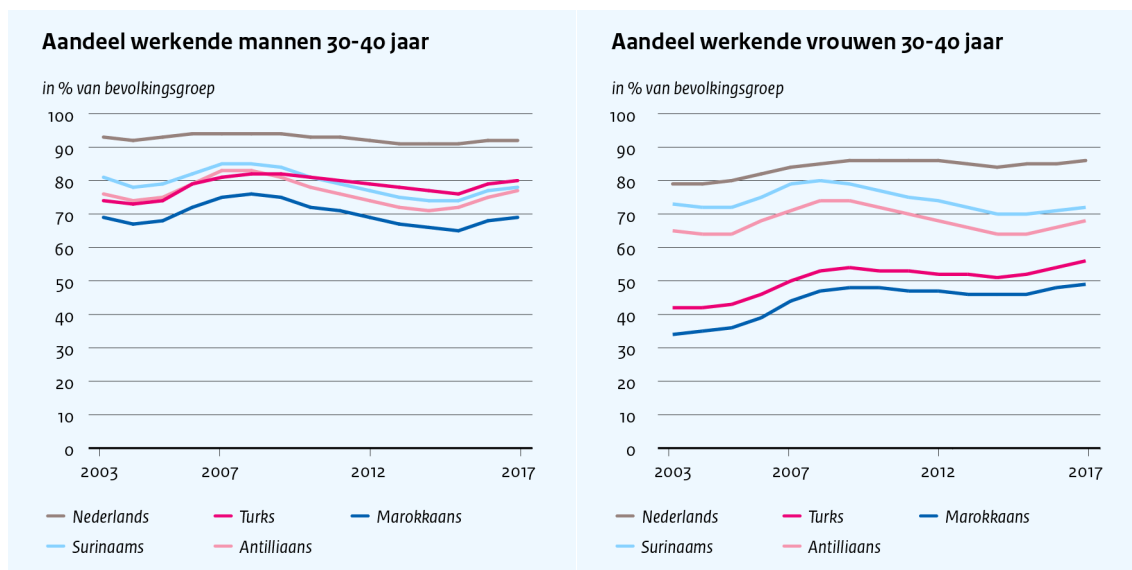
Noot: Eigen berekeningen voor 2017 op basis van de integrale inkomensbestanden op de remote access van het CBS. Het arbeidsinkomen is gelijk aan de som van het bruto loon en de winst. Het persoonlijk inkomen bevat ook inkomen uit sociale zekerheid. Personen zonder inkomen zijn meegerekend in de analyses.

Het relatief lage aandeel werkende personen binnen de groep personen met een migratieachtergrond verklaart een belangrijk deel van het verschil in arbeidsinkomen. Het verschil in het aandeel werkzame personen in 2017 bedraagt voor mannen tussen de 10 en 20% -punt en voor vrouwen tussen de 15 en 35%-punt (figuur 6). De arbeidsparticipatie van mensen met een migratieachtergrond is daarbij relatief gevoelig voor de stand van de conjunctuur, waardoor ook het relatieve verschil in arbeidsparticipatie tussen personen met en

¹⁸ Zie verder Koot e.a. (2019).

zonder migratieachtergrond afhangt van de stand van de conjunctuur. Bij mannen is er niet of maar in beperkte mate sprake van een trendmatige groei van de arbeidsparticipatie.¹⁹ De participatie van vrouwen met een Turkse en Marokkaanse migratieachtergrond is nog relatief laag, maar vertoont wel een duidelijk stijgende trend. Bij vrouwen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond is dat niet of nauwelijks het geval, waardoor zij in de loop van de tijd terrein verliezen op vrouwen zonder migratieachtergrond die wel vooruit gaan in termen van arbeidsparticipatie (maar omdat vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond relatief veel uren werken, zie beneden, blijft het verschil in persoonlijk inkomen beperkt).

Figuur 6 Percentage werkende vrouwen met Turkse, Marokkaanse en zonder migratieachtergrond toegenomen, percentage werkende mannen weinig veranderd, conjuncturele schommelingen belangrijk

Noot: Eigen berekeningen op basis van de integrale bestanden sociaaleconomische classificatie van het CBS.

Het inkomen uit arbeid is ook lager voor mannen met een migratieachtergrond vanwege een relatief laag uurloon, en een relatief hoge werkloosheid. Voor alle migrantengroepen hebben mannen een lager uurloon dan mannen zonder migratieachtergrond (figuur 7).^{20, 21} Mannen met een migratieachtergrond zijn niet alleen minder vaak werkzaam omdat zij minder vaak beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (beroepsbevolking), maar ook omdat zij vaker werkloos zijn.²² We presenteren hier verschillen in werkloosheid voor 2017, een relatief gunstig jaar wat de conjunctuur betreft, in tijden van laagconjunctuur loopt het verschil in werkloosheid ten opzichte van mannen met een migratieachtergrond verder op.²³ Vooral bij mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond was 2017 een positieve uitschieter. Verschillen in gewerkte uren zijn vooral zichtbaar bij mannen met een Antilliaanse en (in mindere mate) Turkse migratieachtergrond.²⁴

¹⁹ Bij mannen met een Turkse migratieachtergrond lijkt daar nog wel enige groei in te zitten.

²⁰ De cijfers in figuur 7 zijn steekproefgegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (beroepsbevolking, werkloosheid en gewerkte uren) en het Arbeidsmarktpanel (uurloon). Bovendien zijn de gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking voor een bepaald peilmoment in het jaar. Hierdoor kunnen er verschillen ontstaan in bijvoorbeeld het aandeel werkende personen in figuur 7 (voor de steekproef op een bepaald moment van het jaar) en het aandeel werkende personen in figuur 6 (integraal en gemeten over het hele jaar).

²¹ Uit onderzoek van Ponds e.a. (2018) blijkt dat zij minder snel doorstromen van een flexibele baan naar een vaste baan, en minder snel doorstromen naar een baan met een hoger loon, ook nadat rekening is gehouden met een aantal aanvullende kenmerken.

²² Uit het onderzoek van Ponds e.a. (2018) blijkt dat personen met een migratieachtergrond een kleinere kans hebben om een baan te vinden als zij werkloos zijn en ook een grotere kans hebben om hun baan te verliezen als zij werkend zijn, ook nadat rekening is gehouden met een aantal aanvullende kenmerken.

²³ Zie Koot e.a. (2019).

²⁴ De verschillen in uurloon zijn relatief constant over de conjunctuur (Koot e.a., 2019). Trendmatig lijkt er *grosso modo* weinig te veranderen in het belang van werkloosheid, gewerkte uren en het uurloon bij de verschillen voor mannen (Koot e.a., 2019).

Figuur 7 Verschillen in arbeidsinkomen komen voor een belangrijk deel voort uit verschillen in deelname aan de beroepsbevolking en in uurlonen, daarnaast spelen werkloosheid en verschillen in gewerkte uren een rol

Noot: Verschillen ten opzichte van mannen resp. vrouwen zonder migratieachtergrond in 2017 (uurloon in 2015). Ter illustratie: Turkse mannen zijn minder vaak onderdeel van de beroepsbevolking (12%-punt), hebben een hoger werkloosheidspercentage (7%-punt), werken minder uren (7%) en hebben een lager uurloon (16%) dan mannen zonder migratieachtergrond. Bron: Eigen berekeningen op basis van de Enquête Beroepsbevolking en het Arbeidsmarktpanel (uurloon), beide van het CBS. We maken onderscheid tussen bruto arbeidsparticipatie (werkend dan wel op zoek naar werk en op korte termijn beschikbaar) als percentage van de relevante bevolkingsgroep, werkloosheid als percentage van de relevante bevolkingsgroep, het aantal gewerkte uren per week (van werkenden) en het uurloon (van werknemers).

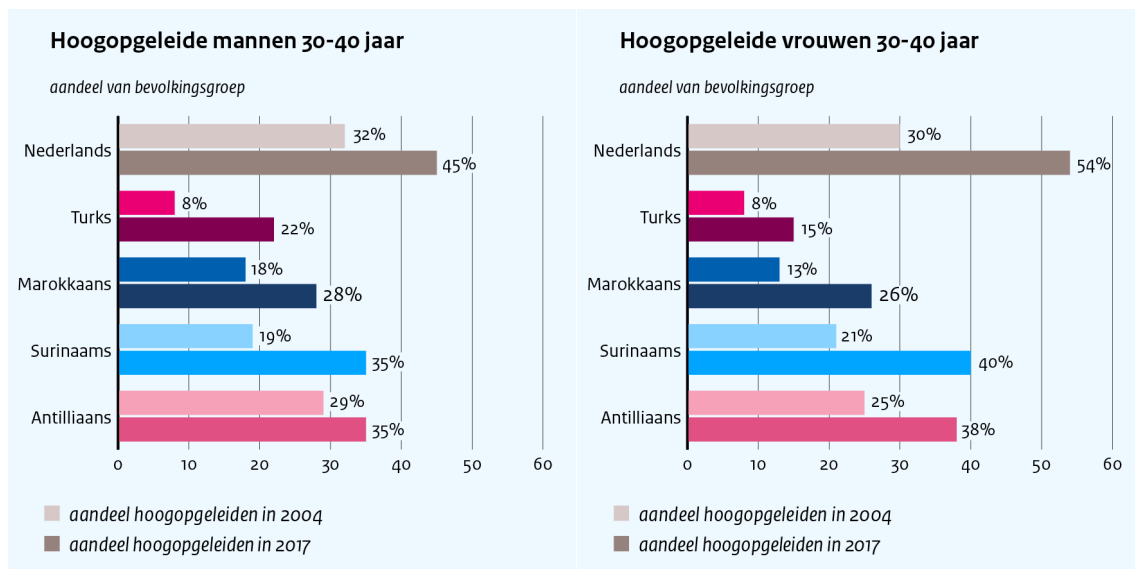
Vooral bij vrouwen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond zijn een lage deelname aan de beroepsbevolking en een relatief laag uurloon belangrijke verklarende factoren voor hun lage inkomen. Verschillen in werkloosheid en gewerkte uren spelen daarbij minder een rol (figuur 7). Vrouwen met een niet-westerse migratieachtergrond (zoals Turks of Marokkaans) stoppen relatief vaak met werken als zij kinderen krijgen (CPB, 2018). Verder valt op dat werkende vrouwen met een Surinaamse (en Marokkaanse) achtergrond in 2017 meer uren werken dan vrouwen zonder migratieachtergrond. Een deel van de 'verklaring' waarom het inkomensverschil voor vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond relatief beperkt is ten opzichte van de andere migrantengroepen, is omdat zij relatief veel uren maken.²⁵ Hun uurloon is echter aanzienlijk lager dan het uurloon van vrouwen zonder migratieachtergrond.

²⁵ Net als bij mannen met een migratieachtergrond zijn de verschillen in werkloosheid voor vrouwen met een migratieachtergrond groter tijdens een laagconjunctuur, en lijkt het belang van verschillen in gewerkte uren juist kleiner te worden tijdens een laagconjunctuur. De verschillen in uurloon zijn voor vrouwen ook relatief constant over de conjunctuur (Koot e.a., 2019). Trendmatig lijkt er ook bij het verschil voor vrouwen *grosso modo* weinig te veranderen in het belang van werkloosheid, gewerkte uren en het uurloon (Koot e.a., 2019).

4 Het belang van onderwijs

Het opleidingsniveau van personen met een migratieachtergrond is lager dan dat van personen zonder migratieachtergrond. Het aandeel hoogopgeleiden onder personen 30-40 jaar is respectievelijk 45% en 54% voor mannen en vrouwen zonder migratieachtergrond (figuur 8). Voor personen met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond ligt dat ongeveer 10 (mannen) tot 15%-punt (vrouwen) lager; met een Marokkaanse migratieachtergrond ruim 15%-punt lager voor mannen en bijna 20%-punt lager voor vrouwen; en met een Turkse migratieachtergrond bijna 25%-punt lager voor mannen en bijna 30%-punt lager voor vrouwen. Hoewel het aandeel hoogopgeleiden onder personen met een migratieachtergrond toeneemt, neemt het gat met personen zonder migratieachtergrond niet af. Dat komt doordat ook het aandeel hoogopgeleiden onder personen zonder migratieachtergrond stijgt, vooral onder vrouwen (figuur 8).

Figuur 8 Toename aandeel hoger opgeleiden 30-40 jarigen (in %) tussen 2004 en 2017

Bron: Eigen berekeningen op basis van de Enquête Beroepsbevolking van het CBS. Omdat het een steekproef betreft en migranten maar een relatief kleine groep zijn, is er jaar op jaar aanzienlijke steekproefvariatie in het aandeel hoogopgeleiden (Koot e.a., 2019).

Opleidingsniveau is een belangrijke achterliggende verklaring voor het verschil in arbeidsinkomen tussen personen met en zonder migratieachtergrond. Omdat hoogopgeleiden doorgaans een hoger uurloon verdienen, minder vaak werkloos zijn en vaker participeren op de arbeidsmarkt, zijn de verschillen in opleidingsniveau tussen personen met en zonder migratieachtergrond een belangrijke verklaring voor het verschil in arbeidsinkomen.²⁶

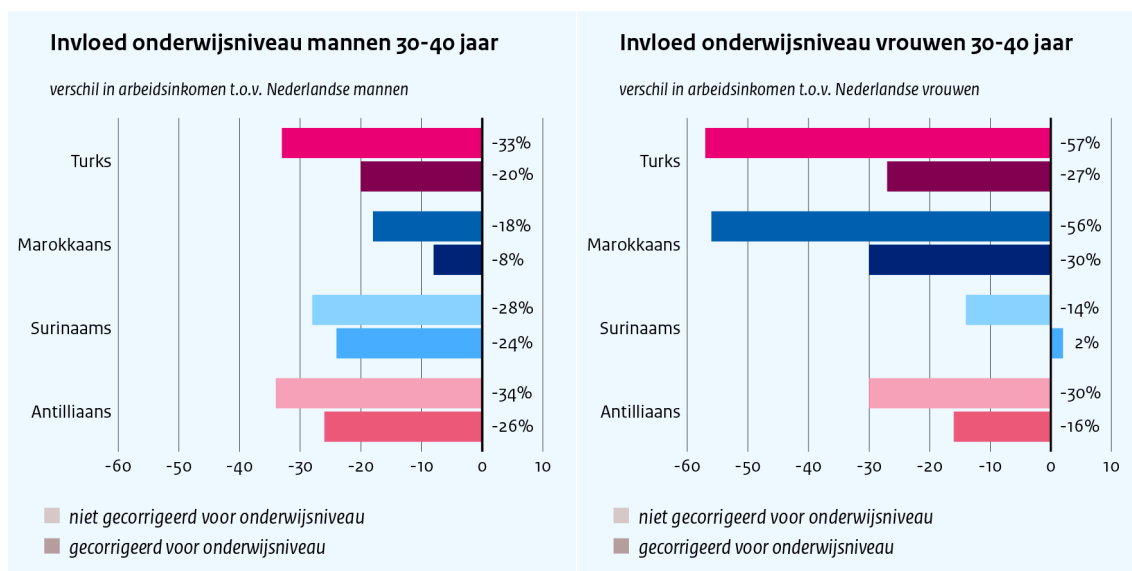
Het verschil in arbeidsinkomen hangt voor vrouwen voor ongeveer de helft samen met het verschil in opleidingsniveau, voor mannen doorgaans minder (figuur 9).²⁷ Bij vrouwen met een Surinaamse migratieachtergrond hangt zelfs het gehele verschil in arbeidsinkomen samen met het verschil in opleidingsniveau. Bij mannen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond is dit een stuk kleiner, ongeveer een kwart tot een vijfde. Bij mannen met een Turkse migratieachtergrond hangt ongeveer een derde samen met het verschil in opleidingsniveau en voor mannen met een Marokkaanse migratieachtergrond is dit

²⁶ Zie Koot e.a. (2019).

²⁷ De cijfers in figuur 9 zijn inkomensgegevens voor de steekproef uit de Enquête Beroepsbevolking. Vanwege de steekproefvariatie wijken de inkomensverschillen af van de inkomensverschillen op basis van de integrale data (bijvoorbeeld in figuur 5).

ongeveer de helft. De andere helft van het verschil in arbeidsinkomen of meer hangt dus samen met andere factoren. Denk hierbij enerzijds aan verschillen in keuzes, zoals de gekozen studie/beroepsrichting en de afweging tussen werk en zorg voor kinderen. Anderzijds kan het gaan om verschillen in kansen, zoals het vinden van een stageplek, het hebben van een netwerk, maar ook discriminatie.²⁸

Figuur 9 Verschillen in opleidingsniveau verklaren een belangrijk deel van de verschillen in arbeidsinkomen, maar laten ook een belangrijk deel onverklaard

Noot: Eigen berekeningen op basis van de gekoppelde gegevens van de Enquête Beroepsbevolking met de integrale inkomensbestanden, beide van het CBS. Vanwege steekproefvariatie in de Enquête Beroepsbevolking wijken de inkomensverschillen af van de inkomensverschillen op basis van de integrale data.

5 Richtingen voor beleid

Kansrijke beleidsrichtingen voor het beperken van inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond zijn meer (gerichte) vroeg- en voorschoolse educatie, minder voortijdig schoolverlaten en het wegnemen van obstakels voor ‘stapelen’. Uit de voorgaande paragraaf bleek dat verschillen in opleidingsniveau een belangrijke rol spelen bij de inkomensongelijkheid naar migratieachtergrond. Internationaal onderzoek laat zien dat vooral kinderen met een migratieachtergrond voordeel kunnen hebben van deelname aan vroeg- en voorschoolse educatie.²⁹ Een belangrijke opbrengst is de verbetering van hun taalvaardigheid en betere prestaties in hun verdere schoolloopbaan.³⁰ Ook het (verder) terugdringen van voortijdig schoolverlaten kan de onderwijsuitkomsten voor personen met een migratieachtergrond verder verbeteren. Hierin is veel vooruitgang geboekt, maar schooluitval is nog steeds hoger voor kinderen met een migratieachtergrond dan voor kinderen zonder migratieachtergrond.³¹ Internationaal onderzoek laat verder zien dat vroegtijdige selectie in het middelbaar onderwijs nadelig kan uitpakken voor de onderwijsuitkomsten van leerlingen met een migratieachtergrond. Hoe groot dat effect is hangt bovendien af van de mate waarin het stapelen van opleidingen mogelijk is. Het is daarom belangrijk dat hier zo weinig mogelijk barrières worden opgeworpen.³²

²⁸ Verschillen in opleidingsniveau komen vooral tot uiting in de arbeidsparticipatie en het uurloon en niet zozeer in het aantal gewerkte uren en het werkloosheidspercentage, zie Koot e.a. (2019).

²⁹ Zie Heckman (2011).

³⁰ Zie Bleakley en Chin (2008), Drange en Telle (2010) en Schneeweis (2011).

³¹ Zie SCP (2016) en CBS (2018).

³² Zie OESO (2017).

Personen met een migratieachtergrond zijn geholpen met betere informatie over de arbeidsmarkt-perspectieven van opleidingen, ondersteuning bij het vinden van stages, het verkleinen van verschillen tussen flexibele en vaste contracten op de arbeidsmarkt en de bestrijding van discriminatie op de arbeidsmarkt. Personen met een migratieachtergrond zijn steeds hoger opgeleid, maar dit vertaalt zich maar deels in betere uitkomsten op de arbeidsmarkt.³³ Een beperkte kennis van de arbeidsmarktperspectieven van specifieke opleidingsrichtingen kan hierin een rol spelen.³⁴ Daarnaast wordt als reden genoemd dat scholieren en studenten met een migratieachtergrond over een minder uitgebreid sociaal netwerk beschikken en minder snel een stage krijgen aangeboden.³⁵ Betere informatievoorziening voor scholieren en studenten en het (financieel) ondersteunen van netwerken en stages door de overheid kunnen hierbij behulpzaam zijn. In een duale arbeidsmarkt, met relatief strikte ontslagbescherming voor vaste contracten en daarnaast relatief veel mogelijkheden voor flexibele arbeid, zijn het vaak de personen met een migratieachtergrond (en daarbinnen vooral vrouwen) die in flexibele banen terechtkomen, met doorgaans een lagere beloning en minder opleidingsmogelijkheden.³⁶ In bijna geen enkel OESO-land is het verschil tussen de bescherming van vaste en flexibele arbeidscontracten zo groot als in Nederland. In Nederland heeft flexibele arbeid ook een hoge vlucht genomen.³⁷ Door dit verschil in te perken, verbeteren de kansen op een vast contract voor personen met een migratieachtergrond.³⁸ De bijdrage van discriminatie aan ongelijkheid is weliswaar moeilijk te kwantificeren, maar blijft relevant.³⁹ Een belangrijke taak voor de overheid is het bestrijden van vooroordelen bij werkgevers en intermediairs.⁴⁰ De overheid kan daarbij als werkgever ook een voorbeeld stellen.⁴¹

³³ Zie OESO (2017).

³⁴ Ponds e.a. (2018a) laten zien dat personen met een Turkse, Marokkaanse of Surinaamse achtergrond op mbo 2 en 3 vaker kiezen voor een opleiding met een kleinere kans op werk. Bij een hoger opleidingsniveau is dit echter niet het geval.

³⁵ Zie OESO (2017) en KIS (2018).

³⁶ Zie CPB (2015).

³⁷ Zie CPB (2016).

³⁸ Het overzicht in Deelen e.a. (2007) geeft aan dat een beperking van de ontslagbescherming van vaste contracten de arbeidsmarktkansen van *outsiders* zoals personen met een migratieachtergrond ten goede komt.

³⁹ Ook nadat we corrigeren voor onderwijsniveau (en een aantal andere kenmerken), blijven er verschillen in arbeidsmarktuitskomsten bestaan. Het resterende verschil kan echter niet direct geïnterpreteerd worden als discriminatie omdat er nog steeds niet-waargenomen verschillen kunnen bestaan in de productiviteit van verschillende groepen (Neumark, 2018). Tegelijkertijd laten experimenten zien dat discriminatie een rol speelt op de arbeidsmarkt. Zogenaamde *correspondence studies*, waarbij identieke CV's maar met verschillende 'typische' namen naar vacatures worden gestuurd, laten zien dat personen met een migratieachtergrond minder vaak worden uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek. Experimenten met getrainde acteurs laten eveneens zien dat personen met een migratieachtergrond ook minder vaak worden uitgenodigd voor een vervolgesprek (Andriessen e.a., 2012, Neumark, 2018).

⁴⁰ Valvort (2018) laat zien dat het gebruik van algoritmen bij sollicitaties en benoemingen statistische discriminatie van personen met een migratieachtergrond kan verminderen, ondanks dat deze algoritmen worden 'getraind' op data uit het verleden (waarin discriminatie een rol speelt).

⁴¹ Wat concreet de beste beleidsopties zijn om de genoemde beleidsrichtingen vorm te geven vergt nader onderzoek. Een inventarisatie van concrete beleidsopties is te vinden in SZW (2018). De experimenten die door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid worden ondernomen (Koolmees, 2018b) zullen ook bijdragen aan de kennis op dit gebied. Daarnaast doet het CPB samen met het SCP in 2019 onderzoek naar kansrijk integratiebeleid, dat in 2020 gepubliceerd zal worden.

Referenties

- Andriessen, I., Nievers, E. en J. Dagevos, red., 2012, *Op achterstand*, SCP, Den Haag.
- Bleakley, H. en A. Chin, 2008, What holds back the second generation? The intergenerational transmission of language human capital among immigrants, *Journal of Human Resources*, 43(2), pp. 267-298.
- CBS, 2017, *Herziening inkomensstatistiek*, CBS, Den Haag.
- CBS, 2018, *Jaarrapport integratie 2018*, CBS, Den Haag.
- CPB, 2015, *Kansrijk arbeidsmarktbeleid*, CPB, Den Haag.
- CPB, 2016, *Flexibiliteit op de arbeidsmarkt*, CPB Policy Brief 2016/14, Den Haag.
- CPB, 2018, *Arbeidsparticipatie*, CPB Notitie d.d. 20 december 2018, Den Haag.
- CPB, 2019, *Centraal Economisch Plan 2019*, CPB, Den Haag.
- Deelen, A., Jongen, E., Mooij, R. de en S. Visser, 2007, De economie van ontslagbescherming: Lessen voor Nederland, *TPEdigitaal*, 1(1), pp. 1-18.
- Drange, N. en K. Telle, 2010, The effect of preschool on the school performance of children from immigrant families: Results from an introduction of free preschool in two districts in Oslo, Discussion Paper 631, Statistics Norway, Oslo.
- Elk, R. van, Jongen, E. en P. Koot, 2019, Income differences across migrant groups in the Netherlands: An intergenerational perspective, CPB Achtergronddocument, Den Haag.
- Europese Commissie, 2019, *Country Report The Netherlands 2019*, Europese Commissie, Brussel.
- Heckman, J., 2011, The economics of inequality: The value of early childhood education, *American Educator*, 35(1), pp. 31-36.
- KIS, 2018, *Gelijke kansen op gelijke stages*, KIS, Utrecht.
- Koolmees, W., 2018a, *Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt: de economie heeft iedereen nodig!*, Kamerbrief d.d. 30 maart 2018, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag.
- Koolmees, W., 2018b, *VIA-Voortgangsrapportage, vierde kwartaal 2018*, Kamerbrief d.d. 16 november 2018, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag.
- Koot, P., Jongen, E. en R. van Elk, 2019, *Ongelijkheid naar migratieachtergrond in kaart*, CPB Achtergronddocument, Den Haag.
- Neumark, D., 2018, Experimental research on labor market discrimination, *Journal of Economic Literature*, 56, pp. 799-866.
- OESO, 2017, *Catching Up? Intergenerational Mobility and Children of Immigrants*, OESO, Parijs.

Ponds, R., Middeldorp, M., Tempelman, C. en S. Vriend, 2018a, Keuzes bekeken, Atlas voor gemeenten, Utrecht.

Ponds, R., Middeldorp, M., Tempelman, C. en S. Vriend, 2018b, Kansen bekeken, Atlas voor gemeenten, Utrecht.

Schneeweis, N., 2011, Educational institutions and the integration of migrants, *Journal of Population Economics*, 24(4), pp. 1281-1308.

SCP, 2016, *Integratie in Zicht?*, SCP, Den Haag.

SZW, 2018, Verdere integratie op de arbeidsmarkt, SZW, Den Haag.

Valfort, M.-A., 2018, Do anti-discrimination policies work?, *IZA World of Labor*, mei 2018, Bonn.